

TÜRKİYE'DEKİ BİLİM TEKNOLOJİ YENİLİK HABERCİLERİNİN PROFİLİ VE HABER YAPMA PRATİKLERİ ÜZERİNE DÜŞÜNMEK*

Sema BECERİKLİ*

Öz

Bu makale, Türkiye'de bilim teknoloji ve yenilik haberleriyle ilgili üretim yapan gazetecilerin genel bir profilini sunmayı ve bu gazetecilerin haber yapma pratiklerini ele alarak bu konudaki haberciliğin eğilimlerini saptamayı hedeflemektedir. Gazetelerin bilim teknoloji ve yenilik haberciliğine bakışı da bu hedeflerin yanında ortaya konması arzu edilen bir başka husustur. Nicel ve nitel bir araştırma yoluyla; bilim teknoloji ve yenilik haberlerine konu olan alt başlıklar, (sağlık, enerji, bilişim, çevre, uzay, genetik vs.) bu haberlerde kullanılan dil, haberi kaleme alan gazetecilerin ve bağlı buldukları gazetelerin tercihleri analiz edilmektedir. Ayrıca haberlerin oluşturulmasında temel bir dayanak olan kaynakların niteliği ve muhabirle ilişki düzeyi, haberlerde birbirine karşı görüşlerin verilme düzeyi de bu çalışma kapsamında keşfedilmeye çalışılmaktadır. Bilim teknoloji ve yenilik haberlerini yapan muhabirlerin çalışma koşulları da (ücret, mesai, çalışma koşulları vs.) çalışmanın kapsamında irdelenen yan konulardan birini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra bilim teknoloji ve yenilik haberciliğinin halkla ilişkiler ve reklam endüstrisiyle bağlantı noktaları da analiz edilmektedir. İlaveten, bilim teknoloji ve yenilik haberlerinin en iyi biçimde yapılandırılması için taşınması gereken özellikler de tanımlanmaya çalışılmaktadır. Bu makale Ankara, İstanbul, İzmir ve civarında bu konuyla ilgili görev yapan 75 gazeteciye uygulanan anket ve içlerinden 22 tanesine uygulanan derinlemesine mülakattan edinilen verilerin analizine dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bilim iletişimi, bilim halkla ilişkileri ve reklam, bilim muhabirleri

THINKING ON PROFILE OF SCIENCE, TECHNOLOGY AND INNOVATION REPORTERS AND THEIR MAKING NEWS PRACTICE IN TURKEY

Abstract

This article aims to take a look at general profile of journalists producing science technology and innovation news and identifying trends of journalism in this field by addressing journalists' news production practice. In addition to these goals, another desirable target is to reveal newspapers' views on science, technology and innovation journalism. Through quantitative and qualitative research, science, technology and innovation news sub-headings, (health, energy, information technology, environment, space, genetics, etc.), the language used in these news and the preferences of the journalists and the newspapers for which they work are going to be analyzed. The quality of news sources as a fundamental basis of news creation, the level of their relationship with reporters and the extent of conflicting views taking place on news are explored, as well. Working conditions of news reporters (wages, working time, working conditions, etc.) is one of the side issues of this study. Additionally, relationship of science, technology and innovation journalism with the public relations and advertising industry will be analyzed. Furthermore, we will try to define features required to create an ideal science, technology and innovation news. This article is based on the analysis of data from questionnaires conducted with 75 journalists working on this issue around Ankara, Istanbul, Izmir and in-depth interviews conducted with 22 of them.

Keywords: Science communication, science public relations and advertising, science journalists

* Bu makale, 4-6 Aralık 2013 tarihleri arasında Türk Sosyal Bilimler Derneği tarafından ODTÜ Kültür ve Kongre Merkezi'nde düzenlenen "Türkiye'de Bilim Teknoloji ve Yenilik, Çevre ve Sağlık Haberciliği" oturumunda sunulan "Türkiye'de Gazetecilerin Bilim Teknoloji ve Yenilik Haberciliği Pratiklerinin Genel Karakteristikleri" başlıklı bildirdiden hareket ederek kaleme alınmıştır. Ayrıca bu yazı 111K256 no'lu TÜBİTAK SOBAG Grubu tarafından desteklenen Prof. Dr. Çiler Dursun'un yürütücü, Doç. Dr. Sema Becerikli ve Doç. Dr. Yücel Dursun'un araştırmacı olarak yer aldıkları "Türkiye'de Bilim Teknoloji ve Yenilik Haberlerinin Alınlanması ve Bilim Haberciliğini Geliştirmek" başlıklı proje kapsamında hazırlanmıştır.

** Doç. Dr., Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, semabecerikli@gmail.com

GİRİŞ

Gazetecilik, 17. yüzyıldan günümüze değin ekonomi ve siyaset alanının en önemli iletişim aracı olarak işlev görürken, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında insanoğlunun gerçekleştirdiği büyük teknolojik gelişmeler sayesinde ilgi ve çalışma alanlarını yaygınlaştırmış ve derinleştirmiştir. Gazeteci ya da gazete çalışanı sayısı artarken, enformasyon akışında da artış olmuş, alıcı- verici sayısı katlanarak artmıştır. Bilim ve teknolojinin gelişmesine paralel olarak, çağımızda önemi daha da artan hız, hata riskini en aza indirme gerekliliği ve çalışma alanlarının artarak çeşitlenmesi, sadece gazetecilikte değil tüm alanlarda uzmanlaşmayı beraberinde getirmiştir. Toplumsal gelişme ve değişmelere paralel olarak çalışma alanı büyüyen basın, zamanla daha sınırlı bir alanda daha bilgili olmayı gerektiren bir oluşum içine girmiştir (Erdoğan, 2007: 54). Bu dönüşüm gazetelerde önce ekonomi, politika, magazin ve spor alanlarında başlamış daha sonra sağlık, polis-adliye, kültür-sanat, bilim teknoloji, savaş vs. gibi uzmanlık alanlarında kendini göstererek sürmüştür.

Bu alanlar içinde günümüzde teknolojinin gösterdiği olağanüstü hızlı ilerlemeyi de göz önünde bulundurarak, bilim teknoloji ve yenilik haberciliğinin özel bir önem kazandığını söyleyebiliriz. Price’ın söylediği gibi; “profesyonel bir dergide yayınlanana kadar bilim bilim değildir” (Valiela, 2001: 100). Bilimsel üretimin sonuçları kamuoyuna açıklanmadan, bilimsel değeri göz önüne ve tartışmaya açılmadan oluşturulan bilginin hiçbir değeri yoktur. Günümüzde biliminsanları üniversitel anlamda 2000’in üzerinde bilimsel dergiyi okumakta, alıntı yapmakta ve buralarda yayın yapmaktadırlar. Bu dergilerdeki yayınların %37’sinden fazlası Amerikalı biliminsanlarının yazılarıdır. Hatta bu yazıların %21’i kimya, %30’u fizik alanındadır. Bu bilgilerin ışığında genel bir çıkarımla, bilim dünyasında Amerikalı biliminsanlarının hakimiyetinden ve bilim denildiğinde de fen ve doğa bilimlerinin egemenliğinden söz edilebilir (National Academy Press, 1982: 24). Ancak bu tür bilimsel yayınların periyodu, bilimsel gelişmelerin hızının çok gerisindedir. Kitle iletişim araçları ise; günlük olarak bile neredeyse saatbaşı güncellenen bir içeriğe sahiptir. Özellikle gelişen internet gazeteciliği, değişen gündemi anlık olarak okurlarına yansıtılabilmektedir. Bilim insanlarının kaydettiği ilerleme ve yenilikleri bilimsel dergilerden daha hızlı bir biçimde kamuoyuna duyurabilmektedirler (Nerlich et al. 2009: 195).

Bilim tarihçisi Derek de Solla Price’ın yaptığı araştırmanın sonuçlarının da gösterdiği gibi (qtd. in Bucchi, 2004: 7), 19. ve 20. yüzyıllarda bilimsel araştırmalardaki artış, diğer insan etkinliklerindeki artıştan çok daha yüksek seyretmiştir. Çünkü amatör tarzda yapılan popüler bilim, yerini burjuva bilimsel topluluklarının ‘para kazandırıcı bir işi’ olarak bilim anlayışına bırakmaya başlamıştı. Bucchi’nin belirttiği gibi (1998: 4); günümüzde bilim iletişiminin üç unsuru olan bilim insanları, gazeteciler ve halk arasındaki ilişkide, araştırmalar daha çok gazeteciler ve halk üzerine odaklanmaya başlamıştır. Bu iki düzlemdeki kavrayışımızın gelişmesi, bilim iletişiminin geleceğine ışık tutacak unsurlara işaret etmektedir.

BT&Y (Bilim Teknoloji ve Yenilik) haberciliğini de kapsayan bilim iletişimi Dursun’a göre (2010: 2); hem bilim ve halk arasındaki ilişkinin değişmesinden, hem bilimsel paradigma değişikliklerinden hem de medya çalışmalarının eleştirel bir boyut kazanmasından etkilenerek, 1990’lardan itibaren kendi içerisinde de önemli yaklaşım farklılıkları barın-

dıran bir çalışma alanı haline gelmiştir. Schafer, bilimsel kuruluşların, politik birimlerin ve program belgelerinin kendisinde de belirgin hale gelen bu yaklaşım farklılığının, aslında 'bilim iletişiminin nasıl yapılması gerektiği' konusundan kaynaklandığına işaret ederek; artık Batı'da bilim iletişimi literatüründe Halkın Bilimi Kavraması (Public Understanding of Science, PUS) anlayışından, Halkın Bilim ve Teknolojiyle Bağlantısı/Meşguliyeti (Public Engagement with Science and Technology, PEST) anlayışına bir geçiş olduğunu öne sürmektedir (Schafer, 2009 qtd. in Dursun, 2010: 2). 1980'lerde halkın bilimsel gelişmeleri ve süreçleri kabul etme ve onaylama eğilimlerini arttırmak amacıyla, bilimsel ve teknolojik bilgileri izleyici ve okuyuculara basitçe aktarma ve tercüme (translating) aracı olarak görülen bilim iletişimi, günümüzde bu şekilde değerlendirilmemektedir. Bilim iletişimi, bilim insanlarının ve karar vericilerin sıradan insanlarla daha açık ve eşitlikçi zeminlerde diyalog halinde olmasını gerektiren bir süreç olarak kavranmaya başlanmıştır. Bu anlayış değişikliğinde, bilim ve teknolojideki gelişmelerden etkilenen genel kamunun ilgili, duyarlı ve bilinçli yurttaşlar topluluğu olarak bilimsel politika oluşturma ve karar alma süreçlerine katılımında bulunmasının, Batı ülkelerinde önemli bir demokratik gelişmişlik göstergesi haline gelmesinin de payı vardır. Ancak bilim haberciliğine ilişkin bu sürece değin gelen eleştirilerin arka planında da; (Secho et al. 2013: 63) demokratik sistemlerde bilim gazeteciliğinin rolünün tam olarak tanımlanmaması, bilimin anlaşılmasında kamu anlayışının nasıl geliştirileceği konusunda bir uzlaşım eksikliği, profesyonel gazetecilerin yüzyüze kaldığı pratik sınırlılıklar ile idealist bir bakış açısının arasındaki bölünme, bilim haberciliği için temel normların ve haber standartlarının yetersiz bir şekilde tanımlanması ve konuyla ilgili kılavuzların eksikliği yer almaktadır. Tüm bu noktalar Türkiye'de bilim haberciliği için de geçerli olan sorunsallardır.

Bilim iletişiminde Batı'da başlayan ve sonra tüm dünyada etkisini gösteren bu paradigma dönüşümü ve bu tür konuların toplumların güncel yapısına ve gelecekteki durumuna ilişkin ışık tutabilecek nitelikte olmasından kaynaklı önem kazanması yüzünden, bilim yazarlığı kavramı da tanımlanmaya ve bir uzmanlık alanı olarak doğmaya başlamıştır. William Laurence bilim teknoloji ve yenilik muhabirliğini kapsayacak şekilde "bilim yazarlığını" şöyle ifade eder; "Prometheus'un gerçek torunları olan bilim yazarları, bilimsel Olympus'dan yani laboratuarlardan ve üniversitelerden ateşi alıp halka indiriyorlar." Bilim yazarları öğrendikleri teorik bilgileri halkın anlayabileceği güncel ifadelerle okura ulaştırmalıdır ve edindikleri bu bilgileri araştırarak okura iletmelidirler. Oldukça zor ve karmaşık alt alanları olan bu yazarlık türünde muhabirin konuya hakimiyeti ve derin bir araştırma yapması gerekliliği sözkonusudur (Kararmaz, 2011). Belki de tüm bu zorluklarından ve karmaşık yapısından ötürü aslında bu alanda uzmanlaşmış haberlere medyanın çoğu yer vermesine rağmen, bu alanda düzenli olarak faaliyet gösteren muhabirlerin yokluğu dikkat çekicidir. Medyada çalışan profesyoneller de bu haberlerdeki özensizliğin ve uzmanlık eksikliğinin farkındadırlar (Sazak, 2009). Ayrıca basının tekelleşmesi ve diğer endüstrilerle basın arasındaki ilişkide, basının hayatını sürdürebilmesi için reklam gelirlerine ihtiyaç duymasını da beraberinde getirmektedir. Bu durum da BT&Y (Bilim teknoloji ve yenilik) muhabirlerini, bu alanda faaliyet gösteren firmaların ürün ya da hizmetlerine ilişkin basın bültenleri ya da halkla ilişkiler faaliyetlerine bağımlı kılmaktadır. BT&Y haberciliği

tüm dünyada giderek büyüyen bir çalışma alanıdır. Halkla ilişkilerin uzmanlık bilgisi de, haberciliğin bu türünde bilimsel bilgi üreten kurum ve kaynaklarla gazeteciler arasındaki iletişimin yani anahtar kamularla iletişimin kurulmasında giderek daha büyük bir rol üstlenmeye başlamıştır. Özellikle sağlık iletişimi ya da bilimin özel alt türleriyle ilgili faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar, bu konuyla ilgili haber yapan muhabirleri hedeflemekte ve kendi alanlarından bilgileri haber yapılması ve daha farklı kamulara iletilmesi amacıyla yapılandırıp düzenli bir biçimde medyaya aktarmaktadırlar. Anahtar mesajların kitlelerin zihnine ekilmesi ve yayılması ise bilim insanları ve bilim gazetecileri arasındaki güçlü ilişkilerin kurulması ve iyi planlanmasıyla mümkün olabilmektedir (Williams & Gajevic, 2013: 512).

Gazetecilerin çalışma koşullarıyla ilgili yapılan çok sayıda araştırma; mevcut ücretlendirme ve terfi politikalarının gazetecileri tatmin etmediği yönündedir. Erol (2010: 171) araştırmasında gazetecilerin aldıkları ücretin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediğini, hatta aldıkları ücretin yaptıkları işin karşılığını da vermediğini düşündüğü ortaya koymaktadır. Gazeteciler ayrıca çalıştıkları basın kuruluşları bünyesinde terfi için önceden belirlenmiş standartlar bulunmadığı görüşünde yoğunlaşmakta, başka bir deyişle adil bir terfi sistemi içinde çalışmadıklarını düşünmektedirler. Tüm bu çalışma koşulları içinde mesleğin gerekliliklerini yerine getirmek zorlaşmaktadır. Gazetelerde BT&Y haberciliğinin özel bir uzmanlık alanı olarak belirememesinde bu koşullara ek olarak gazetelerin ekonomik sıkıntıları, bu tür haberlere okuyucunun fazlaca bir talebi ve ilgisinin olmaması, özellikle yerel gazetelerde bilimsel çalışma yapan kişi ya da kurum olmaması, yeterli materyal bulunmaması, gündemin yoğun olması ve ayıracak sayfa olmaması, yeterli bilgi ve altyapı olmaması, konuyla ilgili yetişmiş eleman eksikliği gibi nedenler de yer alabilmektedir (Erdoğan, 2007).

Dorothy Nelkin bilim gazeteciliğinin üç temel özelliğini şu şekilde saptamaktadır (2004: 16-17):

- 1- Bilim gazeteciliğinde hayal gücü, çoğu kez, gerçek içeriğin yerini alır ve ondan çok yer kaplar.
- 2- Okuyucular, abartılı, ilgileri kışkırtan ve sansasyonel tarzda verilen haberlere maruz bırakılır.
- 3- Bilim haberlerinde, *rekabet* en temel öge olarak yer alır. Bilim insanları ve şirketler arasındaki amansız yarış, bilimsel bilgi birikiminin aşamalı doğası yerine ön plana konur.

Bilim gazeteciliğine ilişkin Nelkin'in saptamaları, bu alanın hak ettiği yerde bulunmamasının en önemli nedenleri arasındadır. Kimi zaman haber kaynakları durumunda olan kurum ve kuruluşlar arasındaki rekabet, kimi zaman okurun, haber okuma pratikleri eşliğindeki seçimlerinde başka alanların öncelikli olması, gerçekle-hayalin birbirine karışması gibi durumlar bu alanda gazetelerde az sayıda ve okurla buluşmayan haberler üretilmesine vesile olabilmektedir. Yurtdışında bilim haberciliğiyle ilgili olarak yapılan çalışmalardan biri olan Williams ve Gajevic'in çalışmasında (2013: 508) bu tür haberlerde yer alan en büyük handikaplarından birinin; teknolojinin insan hayatına katkılarının aşırı

iyimser bir tablo dahilinde sunulması ve habercilerin bu bilgiyle hesaplaşmadan okura aktarmaları ve bilim ruhbanlığı olarak vazife görmeleri gösterilmektedir. Ayrıca bilim habercileri giderek daha fazla oranda halkla ilişkiler endüstrisinin kendilerine kaynaklık etmesine izin vermekte, halkla ilişkiler kaynaklarının kendilerine aktardıkları bilgileri daha yüksek oranda haber haline getirmektedirler. Bilim ve teknoloji alanındaki kurum ve kuruluşlarda halkla ilişkiler yapan uzmanlar açısından da bu tür yayın organları, gündem koyma, duyurma, medya çerçevelerini etkileme, haber olaylarına aracılık etme, tükettiğimiz bilimi makyajlayan sözcükler ve imajlar üretme işi anlamına gelmektedir. Yurtdışındaki bu araştırmalar bize BT&Y haberciliğinin durumu hakkında önemli bilgiler vermektedir. Hatta Batı'da bu alanın kendisi içinde de alt uzmanlık alanları doğmakta, fen ve doğa bilimleri ya da sosyal bilimler alanına bakan muhabirler farklılaşmakta ve mesleki açıdan örgütlenmektedirler. Türkiye'deki durum ise henüz bu gelişimin gerisinde seyretmektedir.

AMAÇ VE YÖNTEM

Türkiye'de bilim teknoloji ve yenilik haberciliği çok az çalışılan bir konu durumundadır. Dolayısıyla bu alanda faaliyet gösteren muhabirlerin profilleri, haber yapma biçimleri, kaynaklarıyla ilişkileri, mesleğe bakış açıları gibi veriler henüz derlenmemiş durumdadır. Bu çalışmanın amacı bilim teknoloji ve yenilik haberciliğinin Türkiye'deki durumuna ilişkin bir analiz sunmayı hedeflemektedir. Bu haberlere konu olan alt başlıklar, haberlerde kullanılan dil, gazetelerin bu konudaki haber yapma tercih ve pratikleri, kaynakların niteliği ve muhabirle ilişki düzeyi, haberlerde birbirine karşıt görüşlerin verilme düzeyi de bu çalışma kapsamında keşfedilmeye çalışılmaktadır. Bilim teknoloji ve yenilik haberlerini yapan muhabirlerin çalışma koşulları ve iş tatminleri de (ücret, mesai, çalışma koşulları vs.) çalışmanın kapsamında incelenecek konular arasındadır. Bunun yanı sıra bilim teknoloji ve yenilik haberciliğinin halkla ilişkiler endüstrisiyle bağlantı noktaları ve bilim teknoloji ve yenilik haberlerinin en iyi biçimde yapılandırılması için taşınması gereken özelliklerin de ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Çalışma atölye çalışmalarına katılan muhabirlerle sınırlıdır. Ayrıca mülakata katılan gazeteciler de, atölye çalışmalarının katılanlar arasından ve gönüllülerden belirlenmiştir. Çalışmanın örnekleminin sınırlılıkları bu şekildedir. Ayrıca katılımcılar Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük illerde ve bu iller civarından gelen ulusal/yerel gazetecilerden oluşmaktadır. Bu örneklem Türkiye üzerine genelleyici bir tablo oluşturmamızın yönünde önemli bir engeldir.

Bilim teknoloji çevre ve yenilik haberciliği haber üretim süreçlerinin kavranmasına yönelik anket çalışması, proje kapsamında 20 Nisan 2013 tarihinde Ankara Divan Hotel'de, 18 Mayıs 2013'te İstanbul Point Barbaros Hotel'de, 22 Haziran 2013 tarihinde İzmir Swiss Hotel'de gerçekleştirilen başlıca üç atölye çalışmasına katılan 75 muhabir üzerinde uygulanmıştır. Aynı tarih ve yerlerde anket çalışmasına destek olmak ve konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi almak üzere 22 adet derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Anket formları atölye çalışmasından önce proje asistanları tarafından katılımcıların tamamına dağıtılmış ve katılımcıların formları doldurmalarından sonra geri toplanmıştır. Anket sorularıyla il-

geli açıklama talep eden katılımcılara proje asistanları, araştırmacılar ve proje yürütücüsü detaylı bilgi vermiştir. Mülakatlar ise atölye çalışmasında verilen aralarda ve atölye çalışmasının sonunda gerçekleştirilmiştir. Mülakat yapılacak kişiler, atölye çalışmasında gösterdikleri katılım ve aktiflik düzeyi ile derinlemesine mülakat çalışmasına gösterdikleri gönüllülük düzeyi esas alınarak belirlenmiştir. Kendisiyle mülakat yapılması konusunda gönüllülük bildiren herkesle görüşülmüştür.

Anket çalışması temel olarak iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, yaşadığı il, önceki mesleği, muhabirlik süresi) analiz etmeye yönelik olarak bilgiler derlenmiştir. Bu bilgileri öğrenmeye dönük sorulardan sonra gelen toplam 15 soru etrafında ise, bilim teknoloji çevre ve yenilik haber üretim süreçlerinin dokusunu ve muhabirlerin ve kurumlarının bu konuya yönelik tutumlarını anlamaya yönelinmiştir. Yanıtlayıcıların elde edilen veriler, üç atölye çalışmasının sonucunda proje asistanları tarafından SPSS 16.00 programı kullanılarak girilmiştir. Veriler proje yürütücüsü ve araştırmacılar tarafından tablollaştırılmış ve yorumlanmıştır. Her bir sorunun frekans analizi gerçekleştirilmiş, aralarında ilişki olduğu düşünülen sorularda yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve mesleki deneyim değişkenleriyle birlikte çapraz ilişkiler sorgulanmıştır.

Ses kayıt cihazları yardımıyla gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar ise, proje asistanları tarafından deşifre edilmiş ve yine proje yürütücüsü ve araştırmacılar tarafından yorumlanmıştır. Derinlemesine mülakatlar yapılandırılmış bir mülakat formu eşliğinde uygulanmıştır. Bu formda Bilim Teknoloji ve Yenilik (BT&Y) haberlerinin üretim süreci ve yayınlanmasıyla ilgili muhabirlerin karşılaştığı sıkıntılar, haberlere ilişkin eleştirilerin kimlerden geldiği, bu haberlere hangi okur kesiminin daha çok ilgi gösterdiği, haberlere yönelik geri bildirimlerin hangi temalar etrafında yoğunlaştığı, bu alanın çalışılan kurumlarda önem verilen bir alan olup olmadığı, bu habercilik türünün geçmişi ve bugünün karşılaştırılması, geleceğinin nasıl görüldüğü, bu alandaki muhabirlerin nasıl yetiştiği, haber kaynağı durumunda olan kurumlarla ilişkilerin nasıl olduğu ve bu kaynakların konuya ilişkin yeterliliği, iyi bir BT&Y haberinin ve habercisinin taşıması gereken özelliklerin neler olduğunu öğrenmeye dönük sorular geliştirilmiştir. Bu sorulara verilen yanıtlar, anket çalışmasından elde edilen verilerle birlikte değerlendirilerek yorumlanmıştır.

BULGULAR

Aşağıda anket çalışmasında yer alan soruların frekans analizleri metin halinde sunulmakta ve değerlendirmeleri yer almaktadır.

Habercilerin yaş dağılımı incelendiğinde 26-35 yaş arasının %34,7 ile en yüksek oranda olduğu görülmektedir. 36-45 yaş arası %22,7 ile ikinci sırada, 18-25 yaş arası %18,7 ile üçüncü sıradadır. 46-55 yaş arası %17,3, 56 yaş ve üzeri katılımcılar %6,7 oranındadır. Araştırmaya dahil olan katılımcılar ağırlıklı olarak 26-35 yaş arasında yer almaktadır.

Araştırma kapsamında %66,7'si (50) erkek, %33,3'ü (25) kadın haberci yer almaktadır. Bilim teknoloji ve yenilik muhabirciliği alanında erkek muhabirlerin ağırlıkta olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan muhabirlerin yarıya yakını üniversite mezunudur. Muhabirler %49,3 (37 kişi) oranında lisans mezunudur. Katılımcıların %26,7'si (20 kişi) lise mezunu, %13,3'ü (10 kişi) yüksekokul mezunu, %9,3'ü (7 kişi) lisansüstü mezun ve %1,3'ü de (1 kişi) ilkököl mezunudur. Araştırmaya katılanların ağırlıklı olarak üniversite ve lise mezunu oldukları görülmektedir.

Katılımcıların yaşadığı bölge dağılımına baktığımızda en yüksek oranın Marmara Bölgesi'nde olduğu görülmektedir. Katılımcılar %52,0 (39 kişi) oranında Marmara Bölgesi'nde, %28,0'i (21 kişi) Ege Bölgesi'nde, %20'si (15 kişi) İç Anadolu Bölgesi'nde yaşamakta ve mesleki yaşamlarını bu bölgelerde sürdürmektedirler.

Araştırmaya katılan muhabirlere daha önce hangi mesleği (varsa) yaptıkları sorulmuştur. Katılımcıların büyük bir bölümü %57,3 (43) daha önce başka bir meslekte bulunmadıklarını, sürekli olarak gazetecilik yaptıklarını ifade etmişlerdir. Ancak daha az bir bölümü daha önce %25,3 oranında (19 kişi) özel sektörde çalıştığını, %2,7'si (2 kişi) kamu sektöründe çalıştığını belirtmişlerdir. Katılımcıların %14,7'si (11 kişi) ise diğer şikkını işaretlemiştir. Diğer şikkını işaretleyen katılımcılardan bazıları turizm, bankacılık, halkla ilişkiler, seyyar satıcılık, muhasebecilik, spikerlik, sekreterlik, karikatüristlik, araştırmacı-yazarlık, reklamcılık, tasarımcılık gibi işler yaptıklarını belirtmişlerdir ancak sektörel bir ayırım yapmamışlardır.

Araştırmaya katılan muhabirlere kaç yıldır gazetecilik yaptıkları sorulduğunda en yüksek oranda (%38, 7-29 kişi) 0-5 yıl yanıt alınmıştır. 6-15 yıl arasında gazetecilik yapanların oranı ise %33,3'dir (25 kişi). Daha kıdemli muhabirlerin yani 16-25 yılı işaretleyenlerin oranı %17,3'tür (13 kişi). Bu tablodan da anlaşılacağı üzere araştırmaya katılan muhabirlerin çoğunluğu henüz meslek tecrübesinin ilk beş yılı içinde bulunmaktadır.

Araştırma kapsamında sorulan "Bulduğunuz basın kuruluşunda ne kadar süredir bilim teknoloji yenilik çevre kent haberleri (BT&Y) yapıyorsunuz?" sorusuna verilen yanıtların en yüksek oranı %32,0 (24 kişi) ile bir yıldır şikkıdır. Çalıştığı kurumda iki-dört yıldır arası BT&Y haberleri yaptığını söyleyenlerin oranı %21,3'tür (16 kişi). Beş-yedi yıl arası bu tür haberleri yapanların oranı %16 (12 kişi), sekiz-on yıl arası şikkını işaretleyenlerin oranı %2,7 (2 kişi), on yıldan fazla şikkını işaretleyenlerin oranı %25,3'tür (19 kişi). Araştırmaya katılanlar ağırlıklı olarak ya bir yıldır ya da on yıldan fazla bir süredir bu tür haberleri yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bunun arasındaki dağılım daha azdır. Bu veri, BT&Y haberlerini yapanların ya çok tecrübesiz ya da çok tecrübeli olduğu anlamına gelmektedir.

Muhabirlere daha önce çalıştıkları kurumları da göz önünde bulundurarak ne kadar süredir BT&Y haberleri yaptıkları sorulduklarında, verilen yanıtların dağılımında en yüksek oran bir yılı işaretleyenlerle (%24), on yıldan fazlayı işaretleyenler (%24) arasında paylaşılmıştır. Bir önceki sorunun yanıtlarının analizine benzer bir tablo burada da karşımıza çıkmış bu alanda haber yapan muhabirlerin deneyimi ya çok az ya da çok fazladır. Beş-yedi yıl arası bu tür haberleri yaptıklarını belirtenlerin oranı %18,7 (14 kişi), iki-dört yıl arası bu haberleri yapanların oranı %17,3 (13 kişi), sekiz-on yıl yapanların oranı %12,0' (9 kişi) dir.

Araştırmaya katılanlara “Bulduğunuz kuruluştaki göreviniz nedir?” diye sorulduğunda, katılımcıların %34,4’le (26 kişi) en yüksek oranda “muhabir” yanıtını verdikleri görülmektedir. Yazı işleri müdürünün oranı %16,0 (12 kişi), editörlerin oranı %14,7 (11 kişi), genel yayın yönetmenlerinin oranı %13,3 (10 kişi), editör yardımcılarının oranı %2,7 (2 kişi)’dir. Toplamda bakıldığında muhabirler ve gazetelerinde yönetici sıfatıyla çalışanların hemen hemen benzer oranlarda çalışma kapsamında yer aldıkları görülmektedir. Diğer şıkkını işaretleyen %18,7 (14) ise; baş yazar, köşe yazarı, basın ve halkla ilişkiler sorumlusu, haber müdürü, yayın koordinatörü, gazete sahibi, stajyer, foto muhabiri gibi sıfatlarla gazetelerde yer aldıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılanların kuruluşlarında yaptıkları görevleri ile cinsiyetleri arasındaki ilişki incelendiğinde, muhabir, editör, yazı işleri müdürü, genel yayın yönetmeni gibi pozisyonlarda erkeklerin ağırlıkta çalıştığı, kadınların bu görevlerde daha az yer aldıkları saptanmıştır. Yalnızca editör yardımcısı olarak 2 kadın çalışan bulunmakta, bu pozisyonda hiç erkek bulunmamaktadır. Hiyerarşik pozisyonlar yukarı doğru tırmandıkça kadın ve erkek çalışan arasındaki fark daha da açılmaktadır. Muhabir düzeyinde çalışanlar arasında (12 kadın-14 erkek) hemen hemen bir denge bulunmakta ancak bu yukardaki pozisyonlara doğru ilerledikçe erkeklerin lehine değişmektedir. Özellikle dikkati çeken rakamlardan biri genel yayın yönetmenliği pozisyonudur. Bu konumda 9 erkek, 1 kadın çalışan bulunmaktadır.

Muhabirlerin kuruluşlarındaki görevleriyle, kaç yıldır gazetecilik yaptıkları arasındaki ilişki incelendiğinde ise, mesleki deneyim süresi arttıkça hiyerarşik pozisyonlarda yukarılara tırmanma oranı arasında doğrusal bir ilişki görülmüştür. Editör, yazı işleri müdürü ve genel yayın yönetmeni gibi konumlarda daha çok mesleki tecrübesinde 16-25 yıl arasında bulunan çalışanların yer aldığı saptanmıştır.

Araştırmaya katılan habercilerin kuruluşlarında yaptıkları görevleriyle eğitim durumları arasındaki ilişki incelendiğinde ise ortaya çıkan tabloda, bu iki değişken arasında yorumlamaya uygun bir veri dağılımı olmadığı görülmüştür. Ancak muhabirlerin daha çok üniversite (lisans) mezunu olduğunu söyleyebiliriz. Diğer pozisyonlarda her eğitim durumundan çalışan bulunabilmektedir.

“Ayda ortalama kaç adet BT&Y haberi yapıyorsunuz?” sorusuna katılımcıların verdiği yanıtların en yüksek oranı, %30,7’yle (23 kişi) “bir-iki haber” olarak belirtilmiştir. %25,3’le (19 kişi) “üç-dört haber”, %22,7 ile (17 kişi), %10,7 ile (8 kişi) “on haberden fazla”, %5,3 (4 kişi) “sekiz-on haber” şıkkı işaretlenmiştir. Bu sonuçlardan da görülebileceği muhabirlerin aylık olarak BT&Y haberleri yapma oranı oldukça düşüktür.

Araştırmaya katılanlar “Gazetenizde her (günlük, haftalık veya aylık) nüshada mutlaka bilim teknoloji yenilik ve çevre haberi yayınlanıyor mu?” sorusuna büyük oranda (%65,3/49 kişi) “Evet” yanıtını vermişlerdir. “Hayır” yanıtını verenlerin oranı %25,3 (19 kişi), fikri olmayanların oranı %6,7’dir (5 kişi). Bu tablodan da anlaşılacağı üzere katılımcıların çalıştıkları gazetelerin her nüshasında önemli oranda düzenli olarak bu türden haberler yapılmaktadır. Bu iki ardışık tablo birlikte değerlendirildiğinde, karşımıza BTY haberlerinin gazetelerde az sayıda ama düzenli biçimde yayınlandığı sonucu çıkmaktadır.

Katılımcılara sorulan “Gazetenizde bilim teknoloji yenilik ve çevre haberi yapan kişiler kimdir?” sorusuna verilen yanıt dağılımına bakıldığında, %60 oranındaki (45 kişi) katılımcı, gazetelerdeki bu konudaki haberlerin, haberin konusuna göre farklı branştan haberçilerin yaptığını belirtmektedirler. Katılımcıların yalnızca %16’sı (12 kişi) gazetelerindeki bu haberlerin branşta uzman gazeteciler tarafından yapıldığını ifade etmektedirler. Bu durumda gazetelerde hala bu konunun ayrı bir uzmanlık alanı olarak belirmediğini söylemek mümkündür.

Araştırmaya katılan gazetecilere “Bilim teknoloji yenilik ve çevre haberi türünde sizin kuruluşunuz açısından yazması ve yayınlatması en sorunlu olan kategori hangisidir?” sorusu sorulduğunda verdikleri yanıtlardan, yazması ve yayınlatması en zor olan ilk iki kategori; Çevre, ekoloji, tarihsel doku ve miras, arkeoloji haberleri (%17,3/13 kişi); evrim kuramı ile ilgili araştırma ve gelişmelerdir (%16,0/12 kişi). Uzay, gökbilim haberleri 10,7 (8 kişi) ; Fizik, kimya, biyoloji, matematik gibi temel bilimler 10,7 (8 kişi); ulusal veya uluslararası bilimsel toplantılara ilişkin haberler %6,7 (5 kişi) ; her türlü teknolojik buluşlar ve gelişmelerle ilgili haberler 4,0 (3 kişi); sağlık, tıp ve genetik haberleri 9,3 (7 kişi); deprem ve jeoloji haberleri % 5,3 (4 kişi); enerji kaynakları ve yeni tür enerjilerle ilgili haberler %2,7 (2 kişi) oranında ifade edilen görüşle en sorunlu haber kategorisi olarak belirtilmişlerdir. Oransal dağılım gözönünde bulundurulduğunda çevre, ekoloji, tarihsel doku ve miras, arkeoloji haberleri ile evrim kuramı ile ilgili araştırma ve gelişmelerin en sorunlu kategoriler olduğu işaret edilmiştir.

Araştırmada yer alan bir diğer soru olan “Bilim teknoloji yenilik ve çevre haberleri türünde sizin kuruluşunuz açısından yazması ve yayınlatması en kolay ve sorunsuz olan kategori aşağıdakilerden hangisidir?” sorusuna verilen yanıtlar analiz edildiğinde bir önceki soruya verilen yanıtlarla çelişkili bir bilgiye rastlanmaktadır. Katılımcılar en kolay ve sorunsuz kategori olarak “Çevre, ekoloji, tarihsel doku ve miras, arkeoloji haberleri”ni işaretlemişlerdir. Katılımcıların %38,7’si (29 kişi) bu seçeneği işaretleyerek en sorunsuz kategori olarak bu seçeneği belirtmişlerdir. Bu seçeneği %25,3’le (19 kişi) sağlık, tıp ve genetik haberleri takip etmektedir. Katılımcıların % 10,7’si (8 kişi) ulusal veya uluslararası bilimsel toplantılara ilişkin haberleri işaretlemişlerdir. %6,7 (5 kişi) enerji kaynakları, yeni tür enerjilerle ilgili haberleri, % 5,3 (4 kişi) deprem, jeoloji haberleri, %4 (3 kişi) her türlü teknolojik buluşlar ve gelişmelerle ilgili haberleri, % 2,7 (2 kişi) fizik, kimya, biyoloji, matematik gibi temel bilimlerin araştırmalarıyla ilgili haberleri, %1,3 (1 kişi) uzay, gökbilim haberleri, %4 (3 kişi) diğer şıkkını işaretlemişlerdir.

Bu soruya verilen yanıtların dağılımının bir önceki soruya verilen yanıtların dağılımıyla çelişkili bir durum arz ediyor gibi ilk bakışta görünse de, durum tam olarak böyle yorumlanamaz. Araştırma yönelimli atölye çalışmasına özellikle bölgelerdeki yerel ve bölgesel gazetelerden habercilerin katıldığını düşünüldüğünde, gazetelerinde kendi kent ve çevre dokularına ilişkin haberleri daha kolay ve çok sayıda yayınlayabilmeleri anlaşılır bir durumdur. Bu tür haberlerin aynı zamanda okuyucudan en çok tepki görebilecek nitelikte haber konuları olması nedeniyle de gazeteciler tarafından yayınlanması en sorunlu haber kategorisi olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla her iki veri birlikte bu kategoride yer

alan haberlerin önemini açıkça ortaya çıkarmaktadır. Özellikle yerel gazetelerden gelen katılımcılar için önemli bir haber kaynağı durumundaki bu kategoride haber yapmak hem kolay hem de zor gözükmemektedir. Örneğin belediyelerin çevreyle ilgili çalışmalarının basın duyuruları üzerinden haber yapılması kolay görülürken, bu konuda eleştirel ya da muhalif bir tavır benimseyen haber yapma biçimlerinin seçilmesi de durumu bir o kadar zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla habercilerin hem kolay hem de zor haber yapmalarının nedeni daha rahat anlaşılabilir.

Araştırmaya katılanlara “Başlıca haber kaynaklarınız nedir?” diye sorulduğunda yanıtların %50’sinin “yerel ve bölgesel yöneticiler” şikkında toplandığı görülmektedir. Bu soruda yanıtlayıcılar birden fazla şikkı işaretleyebilmişlerdir. Bu nedenle muhabirlerin en çok haber kaynağı olarak kullandıkları kişiler olarak işaretledikleri en belirgin şık, akredite kaynak niteliği taşıyan yerel ve bölgesel yöneticilerdir. Bunun arkasından 37 kişi uzman ve akademisyenlerden görüş aldığını, 32 kişi STK temsilcilerinden, 21 kişi sıradan insanlardan, 13 kişi işverenlerden, 12 kişi firma ve kuruluşların halkla ilişkiler birimleri ya da sözcülerinden, 9 kişi gazetecilerden görüş aldıklarını ve onları haber kaynağı olarak kullandığını ifade etmişlerdir. Bu tablodan da anlaşılacağı üzere BT&Y haberleri yapan muhabirler en fazla yerel ve bölgesel yöneticilerden, uzman ve akademisyenlerden ve STK temsilcilerinden görüş almaktadırlar.

Araştırmaya katılan katılımcılar %88,0’lik (66 kişi) bir oranla haberlerini doğrulayacak ya da yanlışlayacak ikinci bir kaynağa başvurmuşlardır. Tek bir kaynağa dayalı olarak haber yaptıklarını belirtenlerin oranı ise yalnızca %6,7 (5 kişi) ‘dir.

Haber yazarken karşıt kaynaklara başvurmayla, cinsiyet arasında bir ilişki olup olmadığı incelendiğinde erkeklerin %44’lük, kadınların %22’lik bir oranla karşıt kaynaklara başvurdukları görülmektedir. Bu, erkeklerin karşıt kaynaklara başvurma oranının daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Eğitim durumuyla bir ilişki arandığında üniversite (lisans) mezunlarının daha çok karşıt kaynaklara başvurarak haber yaptıkları görülmektedir. Ayrıca yaş değişkenine bakıldığında da 26-35 yaş aralığında karşıt kaynaklara başvurma oranının yüksek olduğu göze çarpmaktadır.

Katılımcıların %68’i (51 kişi) bu tür haberlerde görsel unsurun çok önemli olduğunu, %26,7’si (20 kişi) önemli olduğu ifade etmişlerdir. Yalnızca %4’lük bir oran (3 kişi) görsel unsurları önemsiz bulduklarını ifade etmişlerdir. Toplamda bakıldığında katılımcıların %94,7’lik (61 kişi) bir oranı görsel unsurları önemli ve çok önemli bulduklarını belirtmişlerdir.

Katılımcıların cinsiyetiyle bu soruya verdikleri yanıt arasında bir ilişki analizi gerçekleştirildiğinde, görsel unsurların erkekler tarafından daha çok önemli bulunduğu görülmüştür. Görsel unsurların haberlerde bulunma oranı üniversite (lisans) mezunlarında ve 26-35 yaş arası katılımcılarda ise daha yüksektir.

Araştırmaya katılanlar “Çalıştığınız kuruluşa reklam haberi türünde BTY haberi yapılması yönünde öneriler geliyor mu?” sorusuna, %48’lik (36 kişi) bir oranla “evet” yanıtını vermişlerdir. Fikri olmayanlar ve hayır yanıtını verenlerin oranı da “evet” yanıtını verenlerin

oranına yaklaşmıştır. Fikri olmayanlar %20 (15 kişi), hayır yanıtını verenler %26,7 (20 kişi)'dir. Katılımcılar büyük oranda kurumlarına bu tür taleplerin geldiğini gözlemlemişlerdir.

Araştırmaya katılanlar "Kurumunuzda yazdığınız bilim teknoloji ve yenilik haberlerini sizden başka denetleyen ve yayınlanması konusunda son kararı veren bir haber yetkilisi bulunuyor mu?" sorusuna %45,3'lük bir oranda (34 kişi) "evet", %40'lık (30 kişi) bir oranda "hayır", %8'lik bir oranda "evet ama düzenli değil" yanıtını vermişlerdir. Bu dağılımdan haberlerin denetlenme ve denetlenmeme oranlarının birbirine yakın olduğunu söylemek mümkündür. %8'lik oranı da dikkate aldığımızda katılımcıların kurumlarında bu haberlerin büyük oranda denetlendiği bunun sıklıkla düzenli, bazen düzensiz bir biçimde gerçekleştiği sonucunu çıkarmamız mümkündür.

Araştırmaya katılanlara "Aldığınız ücret ve çalışma koşullarınızdan memnun musunuz?" sorusu sorulduğunda, kısmen ve oldukça memnun olanların toplam oranının %56 (42 kişi), memnun olmayan ve hiç memnun olmayanların birlikte oranlarının da % 36 (27 kişi) olduğu görülmektedir. Muhabirler ağırlık olarak aldıkları ücretten ve çalışma koşullarından memnundurlar. Erkeklerin ücret ve çalışma koşulları açısından kadınlara göre hem daha memnun oldukları hem de daha az memnun oldukları birbirine yakın oransal ağırlıklarla karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda kadınların çalışma koşulları ve ücretlerle ilgili olarak memnuniyetsizliklerinin de erkeklerden daha az olduğu söylenebilir. Memnun olma veya olmama açısından en kararlı yaş grubu 26-35 yaş arası haberciler olup, onlarda her iki açıdan da oranlar daha yüksek çıkmaktadır. Yine üniversite mezunlarında da çalışma koşulları ile ilgili memnun olma veya olmama oranları daha yüksek bir çizgi izlemektedir.

Katılımcılara "Bugün bir olanağınız olsa mesleğinizi ya da branşınızı değiştirir misiniz?" diye sorulduğunda alınan yanıtlar incelendiğinde %65,3 'lük (49 kişi) bir oran ikisini de değiştirmek istemediği yanıtını vermiştir. Yalnızca mesleğini değiştirmek isteyenlerin oranı %6,7 (5 kişi), yalnızca branşını değiştirmek isteyenlerin oranı % 6,7 (5 kişi), hem branşını hem mesleğini değiştirmek isteyenlerin oranı %2.7 (2 kişi), kararsız olanların oranı %17,3 (13 kişi)'dir.

Mesleğini ve branşını değiştirmek istemeyen ve durumundan memnuniyet duyan erkeklerin oranı kadınlardan daha yüksektir. Üniversite mezunu olanlar da diğer eğitim düzeylerine göre her ikisini de değiştirmek istememektedirler. 26-35 yaş arası grup da her ikisinden memnuniyet düzeyi en yüksek olan gruptur.

Bilim teknoloji ve yenilik haberleri yapan muhabirlerle gerçekleştirilen derinlemesine mülakat verilerini analiz ettiğimizde ulaştığımız veriler şu şekildedir:

BTY Haberleri ve Habercilerinin Nitelikleri

Atölye çalışmalarına katılanların çoğunluğunun yerel- bölgesel muhabirler ve ulusal gazetelerin yereldeki temsilcileri olmalarından dolayı BTY haberlerinin ve haberciliğinin niteliklerinin ne olduğu ve ne olması gerektiği yönündeki yanıtlarda, uzun süredir gazetecilik yapan habercilerin daha somut, net ve bilinçli oldukları izlenimi edilmiştir. Deneyimli gazeteciler, bilimsel düşünceyi içselleştirmek, bilim alt yapısına sahip olmak, bilimsel konuları sorgulayabilmek, magazinleşmeden haberi popülerleştirebilmek, kendi

ülkesindeki bilimsel gelişmelere özel bir önem vermek gibi niteliklerin olması gerektiğinden sözetmişlerdir.

Gazetecilik eğitiminin yanında bilim eğitimi almış olmak, araştırma yönelimli olmak ve yeniliklere açık olmak da gazetecilerin sahip olması gereken nitelikler arasında sayılmaktadır. İyi bir BTY haberinin en önemli özelliği gazeteciler tarafından; dil ve anlatımının yalın, açık ve anlaşılır olması biçiminde tarif edilmektedir.

BTY Haberleri ve Okur İlişkisi

BTY haberlerine hangi tür okurların ilgi gösterdiği ya da ne tür tepkiler verdiği, gazetecilerden edinilmeye çalışılan ikinci bilgi öbeğini oluşturmaktadır. Genel olarak gazeteciler BTY haberlerinin okur kitlesinin hemen her eğitim düzeyinden, gelir düzeyinden ve sosyal statüden insanlar olduğuna inanmakla birlikte okurlarının ağırlıklı olarak eğitimliler ve gençler grubundan olduğunu düşünmektedirler. Gelir düzeyinin de bu haber türünün okuru olmakla doğrudan bir ilişkisi olduğu varsayılmaktadır. Gelir düzeyi yüksek grup üyelerinin bu haberleri daha çok okudukları düşünülmektedir. Ancak gazeteciler bir yandan da haberin dili anlaşılır ve açık olduğunda, gelir düzeyi, eğitim ya da yaşı ne olursa olsun her kişinin bu haberlerin okuru olabileceğini belirtmektedirler.

Okurlardan gelen tepkiler konusunda ise; gazeteciler ağırlıkla gelen geri bildirimlerin olumlu olduğunu belirtmişlerdir. Yerel gazeteler için ise özellikle ekoloji, sağlık vb. yöreyi ilgilendiren boyutu olan haberler de söz konusu olduğunda az da olsa olumsuz geri bildirimler alındığını belirtmektedirler.

BTY Haberlerine İlişkin Karşılaşılan Sorunlar

Gazetecilerin BTY haberleri ile ilgili yaşadıkları sıkıntılar haberlerin yapılması sürecinde ve yayınlanması sonrasında yaşanan sıkıntılar olarak çeşitlenmektedir. Yapılış sürecindeki en belirgin sıkıntı, bazı gazetecilerin haber kaynaklarıyla yaşadıkları sıkıntılardır. Haber kaynağına ulaşamama, konuyla ilgili haber kaynağının özellikle yerel medya açısından çok sınırlı olması gibi sorunlar bunlara örnek gösterilebilir. Haber kaynaklarından haber yayınlanmadan önce gazetecilere gelen inceleme ve değerlendirme talepleri de bir diğer sorunu oluşturmaktadır. Kaynaklardan gelen açık baskıyı yerel gazeteciler daha çok haber içeriklerinde uyguladıkları oto sansür ile aşmaya çalıştıklarını ifade etmektedirler. Özellikle üniversitelerin gazetecilere mesafeli durmalarının sorun teşkil ettiği de vurgulanan bir diğer noktadır. Ayrıca yerel gazetelerde sayfa sayısının sınırlı olması da BTY haberlerinin daha az girmesine yol açmaktadır. Ulusal düzeyde BTY haberciliği yapanlar için yabancı kaynaklara ulaşmak sıkıntı arz etmese de yerli yani Türkiye'den kaynaklara ulaşmak ve haber için kaynaklarla sağlam ilişkileri yapılandırmak zor olmaktadır. İnternette yayın yapan gazeteler, BTY haberlerinin yayınlanması aşamasında sıkıntı veya kısıtlılık ile basılı yerel gazeteler kadar karşılaşmamaktadırlar. Teknolojinin elvermesi nedeniyle yer darlığı olmadığı için yapılan haberler internet gazetesinde kolayca yer alabilmektedir. Ancak haberin yer alması, basılı gazetelerde daha sıkıntılıdır. Haberin yapım sürecinde karşılaşılan bir diğer sıkıntı da uygun görsellerle haberi desteklemek konusunda yaşanmaktadır.

Haberler yayımlandıktan sonra yaşanan en büyük sıkıntı ise; haberin hedef kitlesine ulaşmaması ya da ulaşsa bile anlaşılabilmesidir.

BTY Haberciliğinde Kaynaklar ve Kurumlarla İlişkiler

BTY haberciliği süreçlerinde haberin konusu ile ilgili kaynaklara ulaşmak veya haberin konusu olan kaynak kişi ve kurumların görüşlerini içeriğe dahil etmek, gazetecilerin karşılaştığı büyük sıkıntılardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynaklarla ilişkilerdeki ilk sıkıntı, onlara erişimde belirmektedir. Genel olarak Türkiye’de üniversitelerin, araştırmacıların, akademisyenlerin BTY haberleri için kaynak olduğunu ifade eden gazeteciler, bu kaynak kişilerle, gerek işin bürokratik yönü nedeniyle gerekse onların isteksizlikleri ve kaçınmaları nedeniyle sağlıklı ve sürekli ilişkiler geliştirmenin zorluklarından dem vurmaktadırlar. Dolayısıyla gazeteciler açısından haberle bağlantılı kaynakları habere dahil etmek, haber kaynaklarına ulaşmak ciddi ölçüde yakınma konusudur. Özellikle de erişim için yordam geliştirmek, başlı başına bir sorundur.

İkinci sıkıntı, kaynakların genel olarak sundukları basın bültenleri ile haber konusu yaratmaya veya haberler üzerinde etkide bulunmaya çalışmalarında belirmektedir. Bu durum gazetecilerin haber yapma pratiklerini sıkıntıya sokmaktadır. Gazeteciler, bir kaynak olarak bilim insanlarının anlatımları ve açıklamalarının, kullandıkları bilimsel dilin haber dili ile epeyce farklı olmasının, kaynaklardan alınan haberlerde ilişkileri zedeleyen sorunlara yol açtığını belirtmektedirler.

Anlaşıldığı üzere gazeteciler açısından BTY haberlerinde ana kaynaklar olan üniversiteler, bilim insanlarına ve araştırmacılara doğrudan erişim son derece güçtür. Buna karşılık bu kurumların ve kişilerin gittikçe artan ölçüde gazetecilerin etkilemeye ve haber içeriklerini belirlemeye yönelik davrandığı anlaşılmaktadır. Gazeteciler, toplumsal sorumluluk ilkesine olan inançlarıyla, yaptıkları BTY haberlerini en doğru ve kesin bir bilgi haline getirmeye çabalamakta, ancak bu amacı gerçekleştirmesini zorlayan bir mesafelenme, tedirginlik ve çekinceyi üniversitelerden görmektedirler. Gazetecilerin karşısında BTY haberlerinde kaynaklarını yaratmak, erişmek ve haberci- kaynak ilişkisini geliştirerek sürdürmek gibi ciddi bir sorun vardır ve gerek ulusal gerekse yerel ölçekte bu sorunlarla başa çıkmaya çalışmaktadırlar.

BTY Haberciliğinin Dünü, Bugünü ve Geleceği

Gazetecilerden BTY haberciliğinin geçmişine dair değerlendirme ve geleceğine dair projeksiyon yapmalarına yönelik sorularda, onların geçmişten daha çok geleceğe ilişkin değerlendirmeler yaptıkları görülmektedir. Pek çok gazeteci, BTY haberciliğinin geçmişini değerlendirebilecek bir çerçeveden yoksundur ya da uzak kalmıştır. Ancak geleceğe yönelik değerlendirmelerde çoğunluğunun oldukça iyimser bir yaklaşımla yüksek beklentiler içine girdikleri görülmektedir.

Geçmişte bu haberleri konuyla daha az ilgili insanların yaptıklarına dikkat çekmekte ve günümüzde daha profesyonel ve donanımlı kişilerin haberleri yaptıkları vurgulanmaktadır. Ayrıca gazetecilerin büyük kısmı BTY haberciliğinin gelişme içinde olmasını yeni

gelen okur neslinin teknolojiyle büyüyen bir nesil olmasıyla açıklamaktadırlar. İnternet gazeteciliğinin gelişmesi de BTY haberlerindeki artışı desteklemektedir. BTY haberlerinin geleceği konusunda iyimser görüşte olan gazetecilerden bazıları, küresel sosyo- ekonomik dinamiklerle BTY haberciliği arasındaki örtük bağlantıyı işaret etmektedirler: Bilginin küreselleşmesi BTY haberciliği için iyimser bir bakış açısını desteklemektedir. Bu kapsamda daha kötümser bir bakış açısına sahip olan gazeteciler ise teknolojinin gelişmesiyle birlikte haber sayısında bir artış olduğunu kabul etmekte ancak niteliğinde bir düşüş olduğunu da belirtmektedirler.

Belirtilen bütün bu sorunlara rağmen, gazetecilerin ağırlıklı çoğunluğu BTY haberciliğinin geleceğini Türkiye'de de açık ve parlak görmektedir. Bu haberlerin, gazetelerde boş alanları doldurmak için değil toplum için yapıldığının anlaşılmasına başlandığı konusunda hemen hemen bütün gazeteciler hemfikirdir. Ancak BTY haberciliğinin dünya ölçeğinde bir tür reklam ve halkla ilişkiler etkinliği haberleri türüne dönüşmesi riskini ise sadece bir gazeteci yakın bir risk olarak işaret etmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bilim teknoloji çevre ve yenilik haberciliği haber üretim süreçlerini kavramaya yönelik anket çalışmasında, katılımcıların demografik bulguları, BTY haberlerinin kurumlarda nasıl ele alındığını kavramaya yönelik sorular eşliğinde edinilen bulguları özetleyecek olursak;

Atölye çalışmalarına katılan habercilerin yaşı, ağırlıklı 26-35 yaş arasındadırlar. Büyük bölümü erkektir ve üniversite mezunudur. Çalışma kapsamında yer alan gazetecilerin çoğunluğu Marmara Bölgesi'ndeki gazetelerde çalışmaktadırlar ve gazetecilikten önce başka bir meslekle uğraşmamışlardır. Çoğunluğu mesleki tecrübelerinin ilk beş yılı içerisinde bulunmakta ve buldukları kurumlarda son bir yıldır BTY haberleri yapmaktadırlar. Çalıştıkları tüm kuruluşlar gözönünde bulundurulduğunda ya son bir yıldır ya da son on yıldır bu tür haberleri yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Çalışma grubundaki BTY haber yapan muhabirler ya mesleki tecrübelerinin başında ya da oldukça kıdemlidirler. Araştırma kapsamında ağırlıklı olarak muhabir düzeyindeki çalışanlar yer almıştır. Gazetelerde yönetsel pozisyonlarda yer alanlar çalışma içinde daha az bir oranda bulunmaktadır. Yönetsel rollerle cinsiyet arasındaki ilişki analizinde, erkeklerin yönetsel rollerde daha fazla buldukları, bu pozisyonlarda çalışanların büyük oranda mesleki tecrübe anlamında epeyce yol aldıkları, meslek hayatlarının 16-25 yıl içinde buldukları saptanmıştır. Bilim teknoloji ve yenilik haberleri yapan muhabirlerin ağırlıklı üniversite mezunu oldukları ortaya çıkmıştır.

Çalışmaya katılan muhabirlerin kurumlarında aylık yaptıkları ortalama BT&Y haberlerinin oranı oldukça düşüktür. Katılımcıların büyük bir bölümü kurumlarında aylık ortalama 1-2 haber yayımlandığını ifade etmektedirler. Muhabirler çalıştıkları yayın organlarında düzenli olarak BT&Y haberleri yayımlandığını belirtmişlerdir. Haber sayıları az olmalarına rağmen düzenli bir şekilde gazetelerin rutin gündemleri içinde bulunmaktadır. BTY haberleri aylık olarak düzenli bir biçimde gazetelerde yer almaktadır. Ancak haftalık ve

günlük olarak düzenli biçimde yer verilmemektedir. BT&Y haberleri, konularına göre bu konularda uzman farklı branşlardan gazeteciler tarafından yapılmaktadır. Katılımcılar çalıştıkları kurumlarda yayınlatması en sorunlu BT&Y haber kategorisi olarak çevre, ekoloji, tarihsel doku ve miras, arkeoloji haberleri ile, evrim kuramı ile ilgili araştırma ve gelişmeleri işaret etmişlerdir.

Muhabirlerin çalıştıkları kurumlarda yayınlatması en kolay olarak belirttikleri BT&Y haber kategorisinde de yine çevre, ekoloji, tarihsel doku ve miras, arkeoloji haberleri yer almaktadır. Sağlık, tıp ve genetik haberleri ile ulusal veya uluslararası bilimsel toplantılara ilişkin haberler, ikinci ve üçüncü sıradaki yayınlatması en kolay haber kategorisinde yer almaktadırlar. Çevreyle ilgili haberler hem yayınlatması en zor hem de en kolay haber kategorisinde ilk sırada yer almaktadır. Bu haber kategorisinde akredite kaynaklardan aktarılan düzenli bilgi akışı haber yapma sürecini kolaylaştırmakta, okurun ilgisini çekmekte ancak bu konuda eleştirel düzlemde haberler yapılması da özellikle yerel gazeteler açısından sorunlu bir nokta teşkil etmektedir.

BT&Y haberi yapan muhabirler büyük oranda birbirine karşıt kaynaklara aynı haber içinde başvurmaya özen göstermektedirler. Bu oran üniversite mezunu genç erkeklerde daha yüksektir. BT&Y haberlerini kaleme alan muhabirler arasında görsel unsurun önemli olduğu inancı oldukça yaygındır. Bu oranın yine üniversite mezunu genç erkeklerde daha yoğun olduğu gözlemlenmektedir. BT&Y haberlerine yer veren kurumların reklam haberi türünde BT&Y haberi yapılmasına ilişkin taleplere maruz kaldıkları görülmektedir. Ancak muhabirlerin ağırlıkta bulunduğu araştırma grubunda yine yüksek bir oranın bu taleplerin varlığı hakkında bir bilgilerinin olmadığı da görülmektedir. Buradan çıkarılacak sonuç; farklı kurumlardan yayın organlarına gelen bu talepleri daha yüksek düzeydeki kişilere ilettikleridir.

BT&Y haberleri muhabirlerin de üzerinde bulunan kademeler tarafından denetlendikten sonra yayınlanmaktadır. BT&Y haberleri yapan muhabirlerin çalışma koşullarından ve aldıkları ücretten memnun oldukları görülmektedir. Çalışma koşullarından memnun olmayanlar arasında genç, erkek ve üniversite mezunlarının oranının yüksekliği dikkati çekmektedir. Eğitim düzeyi yüksek ve muhabirlik açısından daha idealist ve hedeflerin yüksek olduğu bir yaş diliminde bulunan çalışanlar, varolan çalışma koşullarını sorgulamakta ve daha iyisini talep etmektedirler. Araştırmaya katılan muhabirler mesleklerini ya da branşlarını değiştirmek istememektedirler. Üniversite mezunu, genç erkeklerde bu memnuniyet düzeyi daha yüksektir.

Bilim teknoloji ve yenilik haberciliğinin güncel durumunu ve habercilik pratiklerinde gazetecilerin temel eğilimlerini saptamaya yönelik araştırma yönelimli atölye çalışmasının anket ve mülakatlara dayalı bulgularını birlikte gözden geçirdiğimizde ulaştığımız belli başlı sonuçlar aşağıdaki gibidir:

Mülakatlara bakıldığında ise BTY konulu haberleri yazan gazetecilerin temelde böyle bir alan gazeteciliğinin henüz Türkiye’de popüler ulusal gazetelerde ve yerel gazetelerde yerleşiklik kazanmaması nedeniyle gazetecilerin ciddi sıkıntılar yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Gazeteciler, özellikle buldukları bölgeyi konu olan çevre, sağlık, bilim haber-

ciliği yapımında kaynaklarla ciddi sorunlar yaşamaktadırlar. Bu sorunlar, kaynaklardan yeterli bilgi akışının olmayışında, haberin yayınlanması sonrasında gelen tepkilere kadar çeşitlenmektedir. Gazeteciler, BTY haberlerini özellikle teknoloji ile ve temel bilimler alanı ile bağlantılı görmektedirler ve sosyal bilimler alanının bilgisinin de BTY haberlerine dahil olabileceğini yeterince fark etmiş değildirler. Araştırmaya katılan gazetecilerin gazetelerinde çoğu zaman BTY haberlerinin “boşluk dolduran” haber kategorisinde yer bulabilmesi de bir diğer temel yönsemedir. Oysa araştırmaya katılan gazetecilerin çoğu, bu haberlerin toplumsal sorumluluk anlayışı çerçevesindeki öneminin oldukça farkındadırlar. Hatta yayınladıkları haberlerin ardından buldukları yörenin ileri gelenlerinden, üniversite öğretim üyelerinden ve halktan gelen tepkiler bile, toplumsal sorumluluklarını yerine getiriyor olmanın iç rahatlığı ve inancıyla göğüsleyebilmektedirler.

BTY haberlerinde dil ve anlatımın halkın anlayabileceği düzeyde olması, gazetecilerin en çok önem verdikleri konuların başında gelmektedir. Araştırmaya katılan birçok gazeteci için BTY haberlerinin anlaşılır olması, bu haberciliğe yönelik talebi güçlendirecek bir dinamiktir ve kaynaklarla sağlıklı ve sağlam ilişkiler kurabilmek kadar önem arz etmektedir. Esasen gazetecilerin özellikle haber kaynakları ve dil/anlatım konusundaki vurguları, genel olarak gazeteciliğin her türü için geçerlidir ve özen gösterilmektedir. Yani gazeteciliğin profesyonel meslek ilkeleri ve habercilik eğilimleri, BTY haberciliği açısından da gözetilen önemli hususlar olarak belirtilmektedir. Birçok gazeteci açısından iyi bir BTY habercisi olabilmenin koşulu, bu işin eğitimini iletişim fakültelerinde almaktır ancak bazı gazeteciler ise usta- çırak ilişkisi ile haberciliğin öğrenilmesinin halen önemli ve geçerli bir yöntem olduğuna da dikkat çekmektedirler.

BTY haberleri gazetelerde günlük ve haftalık olarak örneğin haftada 5 haber veya ayda 20 haber gibi standart bir sayıda yayınlanmamakla birlikte, aylık haber içeriğinde toplamda mutlaka birden fazla BTY haberi yer almaktadır. Bundan yola çıkarak ve aynı zamanda bu haberleri eğitilmiş, genç ve bilinçli bir okur kitlesinin talep ediyor olduğunu varsayarak gazetecilerin çoğu, BTY haberciliğinin geleceğini parlak görmektedir. Bundan bu tür haberciliği teknoloji ile içli dışlı olmasının da etkisi vardır ve teknolojik gelişmeyle BTY haberciliğindeki gelişme birbirine koşut olarak görülmektedir: teknoloji geliştikçe BTY haberleri daha çok talep görecektir ve bu habercilik türü yerleşiklik kazanacak diye düşünmektedirler. Bununla birlikte az sayıda da olsa BTY haberciliğinin tam da güncel teknolojik gelişmelerin hızı nedeniyle zaman içinde bu haberlere ilginin zayıflayacağını ifade eden gazeteciler de vardır. BTY haberlerine yönelik ilginin artması ile ülkenin bilim teknoloji ve yenilik süreçlerindeki durumu arasında bağlantı kurarak, dinamikleri daha makro ölçekte değerlendiren gazetecilere de rastlanmıştır.

Bütün araştırmadan ortaya çıkan en önemli bulgulardan biri, gazetecilerin BTY haberciliğinin kapsamı ve ne olduğu konusunda güçlü bir farkındalığa henüz sahip olmadıklarıdır. Bununla birlikte özellikle bilim, teknoloji, çevre, sağlık ve tıp haberlerinden söz edildiği ölçüde gazeteciler, gerçekleştirdikleri habercilik pratiklerinin içinde bunların önemli bir yer tuttuğunu fark etmektedirler. Bu haberlerin genel olarak BTY haberciliği türüne girdiğini ise gerçekleştirilen atölye çalışmaları boyunca idrak etmişlerdir. BTY haberciliğinin

kapsamı, amacı, iyi bir BTY haberciliğinin nasıl yapılabilir olduğuna dair ipuçlarını ise, atölye çalışmalarında deneyimlerini aktaran alandaki gazetecilerden ve araştırma içeriklerini paylaşan bilim insanlarından edinmişlerdir. Kendi deneyimlerini, izlenimlerini ve pratiğe dayalı bilgilerini de atölyeler sırasında paylaşarak, BTY haberciliğinin Türkiye’de somutlaşması adına ciddi katkılarda bulunmuşlardır.

Umuyoruz ki yakın gelecekte Türkiye’de gerek iletişim fakültelerinde verilen alan gazeteciliğinin örnekleri arasına alınarak ve gerekse gazeteciler tarafından bu alanda profesyonelleşmeye yönelik talebin de gün geçtikçe artmasıyla birlikte, bilim teknoloji ve yenilik haberciliğinin geciken gelişmesi, hızlı bir ivme kazanacaktır. Bununla birlikte akademik alanda da BTY habercilerinin mesleki pratikleri, yaşam koşulları üzerine yapılacak daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulduğu açıktır. Özellikle bu araştırma bulgularının işaret ettiği bu alanın genç,erkek ve eğitilmiş bir muhabirler kesimi tarafından yürütülüyor olusunun avantajlı ve dezavantajlı yönleri üzerine yapılacak tartışmalar ufuk açıcı olacak ve mesleğin geleceğine ilişkin öngörülerde bulunmamıza olanak tanıyacaktır.

KAYNAKLAR

- Bucchi, M. (1998). *Science and The Media: Alternative Routes in Scientific Communication*. Routledge: London.
- Bucchi, M. (2004). *Science in Society: An Introduction to Social Studies of Science*. Routledge: London.
- Dursun, Ç. (2010). Dünyada Bilim İletişiminin Gelişimi ve Farklı Yaklaşımlar: Toplum İçin Bilimden Toplumda Bilime. *Kurgu Online International Journal of Communication Studies*, Vol.2, <http://www.kurgu.anadolu.edu.tr>, 1-31.
- Erdoğan, G. (2007). Ulusal Yazılı Basında Uzman Gazetecilik: Kültür Sanat Haberciliğinin Anaakım ve Fikir Gazetelerindeki Uygulamaları. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Gazetecilik Anabilim Dalı: İzmir.
- Erdoğan, İ. (2007). Türkiye’de Gazetecilik ve Bilim İletişimi: Yapısal Özellikler Sorunlar ve Çözüm Önerileri. 7. Cilt, 40.yıl kitaplığı, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları. ISBN: 9755072268, 9789755072265.
- Erol, G. (2010). Türk Basınında Yaşanan Dönüşümün Gazeteci Kimliğine Yansıması: Türkiye’de Medya Profesyonelinin İş Doymu ve Mesleğiyle Aidiyet İlişkisi Üzerine Analiz Çalışması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı: İzmir.
- Kararmaz, N.B. (2011). Bilim Yazarlığı Nedir? Ne Değildir?, Retrieved December 13, 2013 from <http://www.kariyeratolyesi.com/bilim-yazarligi/>
- Nelkin, D. (1994). *Bilim Nasıl Satılır?*. Şule Yayınlar: İstanbul.
- Nerlich, B.E., Brendon, R.L. (2009). *Communicating Biological Sciences: Ethical and Metaphorical Dimensions*. Ashgate Publishing Groups: Farnham GBR.

- Sazak, D. (2010). Bilim Gazeteciliği, Retrieved December 13, 2013 from <http://www.milliyet.com.tr/bilim-gazeteciligi/ombudsman/haberdetayarsiv/04.10.2010/1143720/default.htm>
- Secho, D.M., Amend, E., Friday, T. (2013). Four Models of Science Journalism. *Journalism Practice*. 7:1. 62-80. DOI: 10.1080/17512786.2012.691351
- Scientific Communication and National Security. (Report). (1982). National Academy Press: USA.
- Valiela, I. (2001). *Doing Science: Design, Anaysis, and Communication of Scientific Research*. Oxford University Press: USA.
- Williams, A. & Gajevic, S. (2013). Selling Science?, *Journalism Studies*. 14:4, 507-522, DOI: 10.1080/1461670X.2012.718576